

ФАКТОРИ КОЈИ ДЕТЕРМИНИШУ ПРИВРЕДНИ РАСТ

FACTORS WHICH DETERMINATE ECONOMIC GROWTH

Маја Дајић¹

Крушевац, Србија

Ненад Којић²

Универзитет у Приштини, Економски факултет, К. Митровица,
Србија

Сажетак: Светска економска криза праћена либерализацијом и дерегулацијом тржишта, растом незапослености и продубљивањем јаза између малог броја богатих и огромне већине сиромашних људи, трансформисала је важеће обрасце генерисања привредног раста. Светска привреда се не само због економске кризе већ и због глобализације, потребе за променама на тржишту радне снаге (између осталог и све већих потреба за креативношћу), технолошки вођене информатичке револуције, који у значајној мери диктирају привредни раст не само у развијеним већ и у земљама у развоју и неразвијеним земљама света, већ дужи временски период налази у фази дубоких структурних промена. Те промене су допринеле и значајном продубљавању јаза између развијених и недовољно развијених привреда у свету. Развијене земље света привредни раст у великој мери заснивају на активној примени иновативних знања као и на акумулацији софистициране технологије и њеном континуираном унапређењу, док је у недовољно развијеним земљама привредни раст преваходно повезан са продуктивношћу. По узору на индустријски водеће привреде недовољно развијене земље треба да теже квалитетном привредном расту којег карактерише постojаност и самоодрживост. Овакав привредни раст се не може брзо постићи већ он представља спор и дуготрајан процес. Циљ ове анализе је да укаже на који начин одређена обележја, попут иновативности, интелектуалног капитала и технологије детерминишу привредни раст земаља на различитом нивоу развијености.

Кључне речи: Привредни раст, промене окружења, детерминанте привредног раста

Abstrakt: The global economic crisis, caused by the liberalization and deregulation of the market, the growth of the unemployed and the widening of the gap between a small number of the rich and the vast majority of poor people, transformed the evolutionary form of generating a suitable growth. The global economy is not only a boon of economic crisis, but also a globalization, the need to change the power of the trinity (among other things, growing demands for creativity), technologically driven IT revolutions, which significantly dictate occasional growth not only in the developed world but also in the developing world and underdeveloped countries of the world, a longer period of time is in the phase of deep structural changes. These changes have

¹ d.maja@hotmail.rs

² nenad.kojic@pr.ac.rs

contributed to a significant deepening of the gap between developed and underdeveloped economies in the world. The development of the land of light economic growth is to a great extent measured by the active application of innovative knowledge as well as the accumulation of complexity of technology and ongoing continuous improvement, that is, in the underdeveloped country, the primitive creatures previously told with productivity. Following the example of industrial leadership, a suitable underdeveloped country should put in a quality appropriate growth, characterized by sustainability and self-sustainability. Such a primary growth can not be achieved quickly, but has presented a slow and later process. The aim of this analysis is to illustrate how certain features, such as innovation, intellectual capital and technology, determine the economic growth of countries at a different level of development.

Key words: *Economic growth, changes in the environment, determinants of economic growth*

УВОД

Савремени услови привређивања допринели су томе да се важећи обрасци привредног раста у значајној мери трансформишу. Технолошки напредак али и све већи степен употребе информационо-комуникационе технологије утицале су на промену економског окружења. У том смислу се може запазити померање од производних и природних фактора ка детерминантама заснованим на знању, иновацијама и технолошким унапређењима. Једну од важних детерминанти привредног раста, полазећи од тога да смо напредовали ка економији заснованој на знању, представљају људски ресурси са својим, превасходно, умним а потом и осталим способностима. Захваљујући интелектуалном капиталу могуће је успоставити парадигму одрживог раста која би подразумевала максимум друштвеног благостања, економске ефикасности као и хуманог развоја заснованог на сарадњи, одговорношћу, поверењу, вођству са визијом, глобалној умрежености али и слободи избора. Такође, један од главних покретача економског раста је ширење иновација кроз економију (Тошовић-Stevanović, 2010, стр. 80.) јер иновативност као основни покретач и носилац развоја привреде засноване на знању утиче на динамику и брзину привредног раста сваке земље. Иновације представљају основу технолошког прогреса. Већ дужи низ година водеће тржишне економије свој привредни раст заснивају на акумулацији софистициране технологије па се, сходно томе, може рећи да је и технологија постала један од фактора који детерминише привредни раст.

Управо због специфичности обележја која га детерминишу, у савременим условима привређивања, привредни раст не представља једноставан процес. Један од значајнијих изазова са којим се суочавају многе земље широм света, па чак и Србија, је како

остварити а потом и одржати високу стопу привредног раста који ће бити социјално инклузиван али и еколошки одржив. Поред тога, комплексност процеса привредног раста ствара и многе друге изазове не само за недовољно развијене већ и за развијене земље света. Још један од њих је и све већа условљеност економског раста квалитетом раста и укупним инвестицијама, без обзира на њихово порекло. Не треба занемарити чињеницу да ће неквалитетан економски раст, пре или касније, испољити своје негативне ефекте на привреду.

1. ПОТРЕБА ЗА ОДРЖИВИМ ПРИВРЕДНИМ РАСТОМ

Привредни (економски) раст представља пораст укупног оутпута неке привреде. Као један агрегатни процес који указује на одређене секторске промене у привреди, квалитетан и стабилан привредни раст постаје фундаментална претпоставка једноставнијег решавања кључног економског задатка огледаног кроз тежњу да се у што је могуће већој мери задовоље растуће људске потребе употребом ограничених ресурса у свакој друштвеној заједници. Одрживи привредни раст позитивно утиче на развој сваке економије у том смислу што доприноси њеној ресурсној ефикасности и конкурентности.

За већину земаља у свету један од фундаменталних циљева макроекономске политике представља постизање одрживог привредног раста. *Upreti* (2015, стр. 37) истиче да су економисти од давнина спроводили различита теоријска и емпиријска истраживања како би објаснили узроке економског раста. Прве теоријске оквири на којима су се заснивале многе касније студије дали су *Solow & Swann* и *Romer* (према *Upreti*, 2015, стр. 37.). Међутим, студије које се заснивају на анализи случајева од пре неколико стотина година, у савременим условима привређивања, неће у довољној мери бити релевантне јер су многе промене допринеле томе да привредни раст постане веома динамичан процес и самим тим отежале постизање одрживог раста. Очување стабилног и одрживог привредног раста је незамисливо без конкурентности и модернизације привреде, у смислу иновативних активности, технолошких истраживања и модернизације знања (Несторовић, Станковић, 2014. стр. 146.). Да би се постигао дугорочно одржив раст осим макроекономске стабилности неопходно је обезбедити квалитетнији привредни амбијент, од квалитета инфраструктуре, квалификоване радне снаге па све до прописа којима се регулише пословање привреде. *Aparicio* са сарадницима (2016, стр. 3) наглашава да институције, кроз

одговарајуће прописе и процедуре, имају одређени утицај на економски раст. То се, пре свега, манифестује кроз обезбеђивање подстицаја и сигурности инвеститорима.

Потреба за одрживим привредним растом постала је нужност изазвана дубоком глобалном економском кризом. Међутим, управо та економска криза, поред других промена, у значајној мери отежава задатак да се обезбеди одрживи привредни раст. Како *Law* и *Singh* (2014, стр. 2) наводе неки од најдраматичнијих ефеката глобалне економске кризе огледају се у неадекватној расподели оскудних ресурса, порасту незапослености, погоршавању сиромаштва и стагнирању економија. Велики број предузећа погођених кризом напуштају своју основну делатност, што повлачи отпуштање радника, чак и оне фирме које нису толико погођене кризом најављују смањење свог пословања и броја запослених да би, до периода новог привредног раста, очувале своју стабилност (Пејановић, 2014. стр. 8.). Инвестиције представљају једно од решења, али како *Law* и *Singh* (2014, стр. 2) наводе иако инвестиције промовишу раст, превише финансирања може да штети привредном расту. Из тог разлога је веома важно пронаћи оптимални ниво инвестиција, да би се постигао одрживи привредни раст. За постизање одрживог раста *Miyawawa* наглашава потребу успостављања следећег узрочно-последичног ланца: инвестиције - раст продуктивности - одрживи економски раст (Према: Пејановић, 2014. стр. 8.). Полазећи од тога да је основни циљ свих земаља, а нарочито земаља у развоју, постизање стабилног и дугорочног привредног раста заснованог на иновацијама, квалитету расположивог знања и побољшању технолошке базе, оптимални ниво инвестиција у свему томе, без обзира на њихово порекло, може да има веома значајну улогу. *Dritsaki* и *Stiakakis* (2014, стр. 181.) истичу да постоје многе студије (Balassa, 1985; Edwards, 1992; Ghirmau и др., 2001; Belloumi, 2014) које доказују да постоји утицај страних директних инвестиција на привредни раст земаља у развоју. У оваквим земљама стране директне инвестиције могу допринети стабилнијем привредном расту на директан начин, кроз прилив страног капитала или индиректним путем кроз трансфер технологије, производног, менаџерског и организационог знања, кроз јачање конкуренције и процеса реструктурирања у домаћој привреди, што доприноси адекватнијој употреби расположивих ресурса и расту продуктивности. Рецимо, *Pese* са сарадницима (2015, стр. 467.) указује на то да стране директне инвестиције имају позитиван утицај на економски раст кроз преношење знања и побољшање технолошког процеса.

Само привредни раст који је квалитетан и стабилан може бити одржив. С обзиром на то да се темпо раста може значајно повећати на уштрб његовог квалитета *Тривић* и *Петров* (2014. стр. 137.) наглашавају потребу за анализом квалитета привредног раста, нарочито у условима брзе привредне експанзије, када се лако изводе повољни закључци, а висока стопа раста није гарант његовог квалитета. Успешност привредног раста у неком периоду не може се мерити стопом раста само у датом периоду, треба узети у обзир и раст остварен у претходном периоду. Чак и привремено убразање стопе привредног раста у текућем периоду може неповољно да утиче на будућу и дугорочну стопу раста. Рецимо, жртвовање дугорочне стопе раста са циљем одржавања њеног високог нивоа на кратак рок често се постиже одлагањем промена. На тај начин се избегавају поремећаји и одлаже се успоравање раста. Такав начин функционисања негативно ће се одразити на дугорочну перспективу развоја јер без квалитетног, континуираног и одрживог раста целокупан развојни процес неке привреде биће осуђен на стагнацију.

2. ОСВРТ НА ДЕТЕРМИНАНТЕ ПРИВРЕДНОГ РАСТА

Питање о кључним детерминантама привредног раста већ дужи временски период заокупља пажњу већине истраживача. Бројне студије на ту тему произвеле су мноштво комплементарних али и различитих теорија о економском расту. *Urbano* и *Aparicio* (2016, р. 1.) наводе да су се у прошлости истраживачи, попут *Solova* (1956) и *Swana* (1956), ослањали на модел производне функције као основи за објашњавање детерминанти економског раста. Они су модел привредног раста засновали на неокласичној производној функцији чији су кључни фактори били рад и капитал (*Urbano & Aparicio*, 2016, стр. 1.). Поред рада и капитала истраживачи су, такође, наглашавали и значајну улогу земље, као још једног класичног фактора, у економском расту. У класичној економији поседовање физичке имовине било је од фундаменталне важности за постизање економског раста. Међутим, проблем са привредним растом заснованим на акумулацији производних фактора је био у томе што је овај раст сам себе ограничавао и као такав није могао бити одржив. Један од разлога за то је што овакав модел раста, услед настанка техничко-технолошких промена, није пружао довољна објашњења о технолошком прогресу. Зато долази до појаве нових теорија које акценат стављају на ендогеним детерминантама привредног раста. Стопу привредног раста је могуће учинити

ендогеном подржавањем технолошких промена и активности истраживања и развоја.

Faggian са сарадницима (2017, стр. 998.) истиче значај знања, односно људског капитала, као фундаменталног фактора ендogene теорије раста. Напредак ка економији заснованој на знању допринео је томе да интелектуалне способности радне снаге постану кључна детерминанта економског раста. У условима глобализације тржишта могућ је напредак само оних земаља које вреднују знање и издвајају одговарајућа средства за истраживање и развој. Као резултат таквих истраживања настаје ново знање које постаје темељ успешности сваке привреде у свету и значајан покретач њеног раста. Знање се може схватити као вишедимензионални феномен интерактивне природе при чему његова све већа употреба и улагање у надарене појединце и научно-истраживачке тимове доводи до сразмерно већег степена вештина и знања што резултира у већем броју иновација. Само квалитетно новостворено знање може да има позитиван утицај на реализацију нових инвестиција које ће имати одређени допринос у економском расту. Самим тим, акценат треба ставити на стварању квалитетног људског капитала, побољшању флексибилности радне снаге, адекватној реформи тржишта рада, различитим усавршавањима запослених али и на додатним инвестицијама у образовање, односно на константном улагању у људски капитал. Неадекватан однос према хуманом капиталу може бити одговоран за спор привредни раст. Пошто је људски капитал, у чијој се основи налази знање, постао покретач привредног раста, *Hanushek* (2013, стр. 205.) наглашава да централни део развојних стратегија већине земаља, а нарочито земаља у развоју, требало би да буду питања која се тичу квалитета школовања. Ове земље, да би допринеле свом привредном расту, својом политиком не би смеле да успоравају промене већ би требале да креирају одговарајуће институционално окружење које би подржавало унапређење и ширење квалитетног знања. Без побољшања квалитета образовања земљама у развоју ће бити тешко да побољшају своје дугорочне економске перформансе (*Hanushek*, 2013, стр. 204.).

Да би се створио адекватан амбијент за постизање привредног раста *Faggian* са сарадницима (2017, стр. 1001.) наглашава и значај креативности као један значајан атрибут људског капитала који је, у савременим условима привређивања, постао покретачка снага привредног раста и просперитета. Креативност се односи на комбиновање идеја на један јединствени начин. Међутим, креативност сама по себи није довољна већ је неопходно да резултати процеса креативности буду претворени у нове корисне

исходе, односно у иновације. Развој иновативног рада постаје сигуран пут за повећање продуктивности и подстицања свести о значају иновација за целокупан напредак привреде и друштва. Сходно томе, поред знања, и иновације се посматрају као значајна детерминанта која представља покретачку снагу привредног раста. *Schumpeter* и поједини економисти нагласили су улогу иновативности у економском расту (према: Galindo & Mendez, 2014, стр. 826.). Он полази од разматрања различитих чиниоца који би могли да побољшају привредни раст, попут физичког окружења, институција, друштвених организација и томе слично, али сматра да сви претходно наведени чиниоци нису довољни да се процес економског раста објасни зато што овај процес није једноставан већ зависи од низа фактора заснованих на адекватној комбинацији постојећих продуктивних ресурса на нове начине (према: Galindo & Mendez, 2014, стр. 826.). *Pese* са сарадницима (2015, стр. 464-467.) на основу спроведеног истраживања за одређене земље из централне и источне Европе у периоду између 2000. и 2013. године, такође, потврђује да постоји позитивна веза између привредног раста и иновативности. Они су користећи трошкове истраживања и развоја као једну од кључних варијабли у свом истраживању утврдили да поред квалитета образовања и људског капитала, страних директних инвестиција, расподеле средстава за истраживачке и развојне активности и иновације утичу на степен економског раста привреде.

Иновације представљају основу технолошког прогреса као значајног чиниоца промена од кога зависи брзина и правац промена у економском окружењу. Као фундаментални покретач привредног раста, технолошки прогрес обухвата промене у смислу стварања нове и унпређења постојеће технологије, средстава и метода производње који обезбеђују одређене уштеде у раду, развој нових и усавршавање постојећих производа. Технолошки прогрес се испољава у развоју технологије кроз аутоматизацију, компјутеризацију, телекомуникације, микроелектронику, роботизацију, биотехнологију. *Jaumotte* са сарадницима (2013, стр. 272.) наглашава да је технологија постала главни покретач привредног раста. Поред глобализације и технолошке промене су створиле потребу за прелазак са материјалне на нематеријалну имовину. Оне су комуникацију и пословање учиниле једноставнијим, постале предуслови за побољшање продуктивности и иновативности и уопште допринеле побољшању ефикасности на глобалном нивоу. *Pese* са сарадницима (2015, стр. 461.) истиче да управо те предности које нуди технологија обезбеђују простор за постизање привредног раста. Значај технолошких промена је

превасходно у томе што су оне постале кључни генератор квалитетног, односно, одрживог економског раста пре свега због тога што улагања у нову технологију олакшавају примену све напреднијих решења и развој иновација које убрзавају привредни раст, а то нам показују и примери најразвијенијих привреда у свету које су захваљујући технолошком напретку обезбедиле предност по питању већег привредног раста у односу на недовољно развијене привреде.

Може се приметити да су у новој економији, која је уско повезана са јачањем глобализације и развојем технологије, традиционалне детерминанте привредног раста (рад, капитал, земљиште) замењене интелектуалним капиталом у чијој се основи налази знање, високом технологијом, односно информационо-комуникационом инфраструктуром, и новим идејама као значајном економском основом за развој иновативности. Због тога, конкурентске предности појединих држава нису наслеђене, већ створене стратешким изборима, заснованим на знању и развијеној инфраструктури, високим технологијама и иновацијама (Тошовић-Стевановић, 2009).

3. ДИНАМИКА ПРИВРЕДНОГ РАСТА У ЗЕМЉАМА НА РАЗЛИЧИТОМ НИВОУ РАЗВИЈЕНОСТИ

Промене изазване технолошком револуцијом, потенцирањем значаја интелектуалног капитала, глобализацијом, а самим тим и тежњом за постизање што веће конкурентске предности у великој мери одређују динамику привредног раста земаља на различитом нивоу развијености. Те промене су допринеле значајном продубљавању јаза између развијених и недовољно развијених привреда у свету. *Jaumote* са сарадницима (2013, стр. 272.) указује на пораст неједнакости у већини земаља која током протекле две деценије представља један од највећих изазова за доносиоце економске политике у развијеним и земљама у развоју. Он истиче да је глобализација допринела томе да се користи од повећања прихода и укупних стопа раста бруто домаћег производа не расподељују подједнако и да је, самим тим, неједнакост у расподели дохода у протекле две деценије порасла у већини земаља, укључујући чак и развијене земље (*Jaumote*, 2013, стр. 272.) Фундаменталне разлике у карактеристикама привредног раста између земаља на различитом ступњу развоја предмет су многих студија (*Jaumote* и др, 2013; *Upreti*, 2015; *Fouquet & Broadberry*, 2015; *Faggian* и др., 2017; *Simionescu* и др., 2017, су само неке од њих), а за разлику од

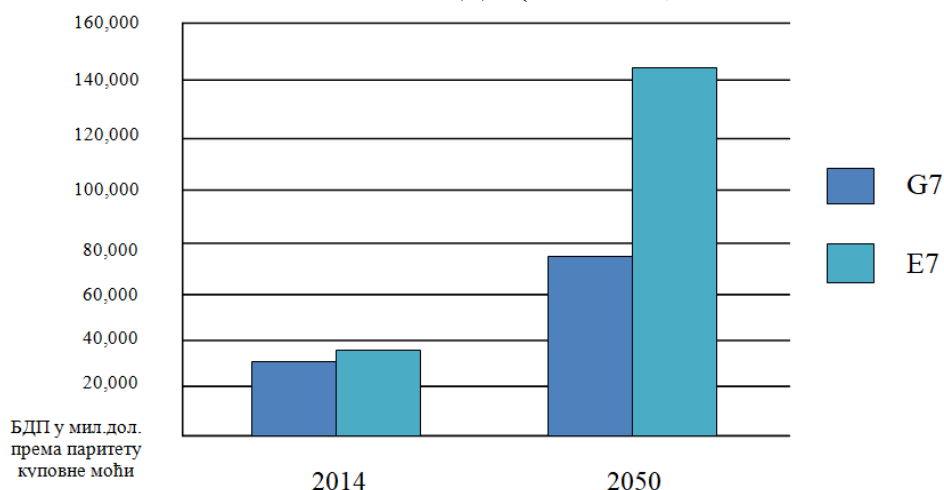
традиционалне перспективе раста, која полази од индустријске врсте економског раста заснованог на акумулацији капитала као кључној одредници за привредни раст, нови погледи се померају ка детерминантама заснованим на иновацијама, технологији и акумулацији интелектуалног капитала.

Ниједна земља у економији заснованој на знању не може ефикасно да се развије и да пронађе адекватно место на међународном тржишту без одговарајућег научног и технолошког потенцијала (Popkova и др, 2015. стр. 59.). Popkova са сарадницима (2015. стр. 58) истиче да је и динамика и флексибилност високо развијених земаља у постиндустријском друштву директно повезана са развојем научне и технолошке револуције и ефикасним коришћењем њених достигнућа. Развијене земље света се налазе испред неразвијених не само зато што улажу у хумани капитал већ и због тога што издвајају значајна средства за истраживање и развој јер се продуктивност у овим земљама у великој мери ослања на техничке иновације. Најмање развијене земље у великој мери зависе од примитивне пољопривреде па су, сходно томе, више подложне шоковима (Upreti, 2015, стр. 39.). За неразвијене земље је од великог значаја еластичност понуде фактора, у смислу привлачења фактора производње, односно, капитала (страних директних инвестиција) и квалификоване радне снаге. Yimer (2017, стр. 123-124.) наводи да стране директне инвестиције играју важну улогу у процесу привредног раста у неразвијеним земљама света јер оне не само што обезбеђују неопходан капитал овим земљама, који је од виталног значаја за стварање капацитета за запошљавање, већ и трансфером технологије побољшавају њихову интеграцију у глобалну економију, чиме се доприноси расту. Да би се омогућио динамичан привредни раст код ових земаља битно је и привлачење квалификоване радне снаге што се, такође, може постићи кроз стране директне инвестиције (рецимо, у виду преношња менаџерског знања). Привлачење ових фактора за неразвијене земље је јако важно јер од њих зависи степен њихове иновативности. У неразвијеним земљама иновације се посматрају као потенцијални покретач будућег раста, пошто доприносе развоју нових активности и повећању извозне оријентације предузећа која су, у овом случају, углавном увозно оријентисана. Pese са сарадницима (2015, стр. 463.) наглашава да постоје земље које своје иновације базирају на знању и искуству других земаља. Међутим, да би постале покретач привредног раста иновације би требале да буду резултат сопственог искуства, а обзиром на то да неразвијене земље не могу лако да приуште нову

технологију, управо њихове иновације постају површне и засноване на копирању и искуству других земаља.

Код земаља у развоју привредни раст мање зависи од померања технолошких граница а много више од кретања производње ка активностима са већим нивоом продуктивности. Ове земље акценат стављају на адаптацију постојећих технологија и бржу акумулацију физичког и хуманог капитала. Само је одређени број земаља у развоју успео је да створи високо концентрисане технолошке иновације што је позитивно утицало на њихов раст. Постоје истраживања која показују да се глобална економска моћ све више помера ка привредама земаља у развоју (слика 1).

Слика 1.: Промене у учешћу групе земаља (G7 и E7) у стварању глобалног БДП (2014-2050)

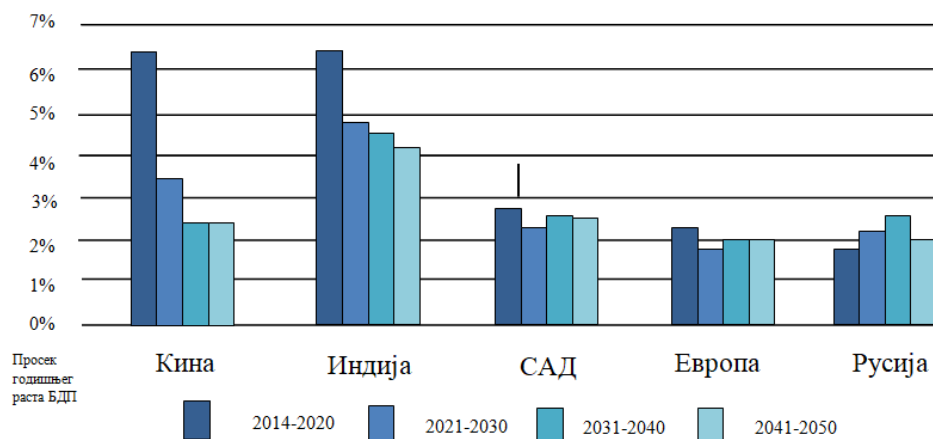

Извор: *The world in 2050, 2015. стр. 8.*

Истраживања показују да ће групе земаља у развоју (E7) коју чине: Кина, Индија, Бразил, Индонезија, Мексико, Русија и Турска увећати своје учешће у стварању глобалне стопе бруто домаћег производа, која представља основни индикатор који се користи у процени учинка сваке економије, у односу на групу развијених економија коју чине: САД, Јапан, Немачка, Велика Британија, Француска, Италија и Канада (*The world in 2050, 2015. стр.7.*). Кина је већ претекла САД које се још увек нису опоравиле од кризе из 2008, и самим тим постала најјача привреда у свету. Њен потенцијал је заснован на великој економији, финансијској моћи, високим стопама раста, главној улози у светској трговини (Норвелл, 2014, стр. 4.). *Ji* са сарадницима (2014, стр. 323.) наводи да је Кина у

последњих тридесет година представљала најбрже растућу економију у свету, док *Lin* (2013, стр. 259, 265.) наглашава да је привредни раст Кине најинтригантнији економски феномен и да ниједна привреда у људској историји није остварила тако велики напредак, али и да такав начин функционисања Кинеске привреде може да послужи као добар пример другим земљама у развоју. Поред Кине и Индије која уз одговарајући програм структурних реформи има потенцијал да постане друга по величини привреда у свету до 2020. године, *Horwell* (2014, стр. 1, 4.) потенцира и значај бразилске привреде указујући на то да и она има растућу моћ у глобалној економији, с тим што наглашава да су индијска и бразилска економија позициониране као секундарне, обзиром на то да тренутно имају мању моћ у односу на Кину. Међутим, истраживања (*The world in 2050*, 2015, стр. 4.) показују да ће након фазе зрелости, односно након 2020. године, доћи до пада стопе раста кинеске привреде у већој мери у односу на пад стопе раста привреде Индије (слика 2). Такав спорији раст Кинеске привреде ће настати као последица извесних промена у њеном економском систему који ће допринети томе да се из економије засноване на инвестицијама и извозу у локално тржиште трансформише у економију засновану на потрошњи. *Morrison* (2014, стр. 25.) истиче да би Кина, уколико жели да оствари здрав раст и у будућем периоду, требало да настави са великим реформама јер би неуспешно спровођење реформи могло да угрози привредни раст ове земље.

Слика 2.: Потенцијалне стопе раста за највеће економије (2014-2050.)

Извор: према: *The world in 2050*, 2015. стр. 4.

Поред ових и Индонезија и Мексико, као земаље у развоју, постају стабилне економије са привредним растом који надмашује многе друге привреде, док Русија спроводећи реформе везане за промену економске структуре постаје војно, политички и економски доминантнија земља у свету. *Medvedev* (2015, стр. 127.) и *Skiter* са сарадницима (2015, стр. 64.) наглашавају потребу стварања новог модела раста који би омогућио динамичан раст руске привреде, праћен одређеним структурним променама, истичући значај квалитета људског капитала и стварања услова за развој иновација и технологије. И Турска привреда, као члан истакнуте групе земаља у развоју све више добија на значају на шта указује *Adak* (2015, стр. 776.) који је на основу спроведеног истраживања у овој економији дошао до закључка да се економска структура Турске током последње три и по деценије, када је технологија постала кључна ендогена варијабла у агрегатној производној функцији, драматично променила јер су нове инвестиције у технологију довеле до веће продуктивности која је имала позитиван утицај на привредни раст.

Може се, дакле, приметити да постоји тенденција све већег учешћа земаља у развоју у светској привреди које теже ка томе да свој развојни потенцијал ефикасније користе водећи рачуна о макроекономској стабилности и квалитетнијем улагању у образовање, инфраструктуру и софистицирану технологију.

4. ДЕТЕРМИНАНТЕ ПРИВРЕДНОГ РАСТА СРБИЈЕ

Бројне промене, укључујући глобализацију и све развијенију информационо-комуникациону технологију су допринеле томе да се систем економских односа налази под владавином најразвијенијих земаља у свету које су многим мање развијеним земљама наметнуле поједине своје критеријуме економског понашања, полазећи од уверења да су управо такви критеријуми најприхватљивији од става економске ефикасности. Такав начин функционисања је подстакао потребу да се недовољно развијене земље, међу којима је и Србија, морају прилагодити бројним економским променама, а све у циљу достизања јачег привредног раста. Међутим, оно што се јавља као проблем код скоро свих земаља чија је карактеристика недовољно развијена привредна активност је континуирана тежња да се пружа отпор променама. С обзиром да опстанак и просперитет сваке земље зависи од њеног привредног раста, *Ђуричин* и *Вуксановић* (2016, стр. 16.) су мишљења да је управљање променама од фундаменталног значаја за привредни раст и економију Србије која је недовољно развијена и испољава заостатак у процесима транзиције, достизања

перформанси и конвергенције у погледу дохотка са развијеним економијама из блиског окружења. Из тог разлога не би било пожељно да наша земља свој модел привредног раста заснива на класичном моделу раста. Овакав модел раста се, иначе, базира на увозу и потрошњи и у великој мери се практиковао од 2000. до 2008. године, када је глобална финансијска криза открила његову неодрживу природу. (Шошкић, 2017, стр.103.) Акцент треба ставити на успостављање модела раста који ће омогућити просперитет економије у будућности.

Шошкић (2017, стр. 104, 111.) полази од тога да Србија свој модел привредног раста треба да заснива на инвестицијама и извозу, ослањајући се на искуству развијених земаља. Стварање неопходног амбијента у циљу подстицања одрживог привредног раста је од кључног значаја, а то је само један од разлога зашто је потребно много више пажње посветити инвестицијама као значајној компоненти БДП-а за успостављање јаког привредног раста. Инвестиције имају двоструки ефекат на раст БДП-а, повећавајући потражњу у кратком року директно утичу на раст БДП-а, док у средњорочном периоду повећавају капацитете за производњу и раст нето извоза (Петровић и др., 2016, стр. 59.). Николић (2016, стр. 13, 14.) указује на то да је учешће инвестиција у БДП-у Србије у читавом посткризном периоду било структурно веома ниско и недовољно за успостављање високих стопа раста привреде, и наглашава да је за успостављање трајно високог привредног раста потребно да инвестиције расту неколико година по стопи од 8% и да је, такође, од фундаменталног значаја стварање одређених услова, попут ефикасне заштите својине, финансијске дисциплине, адекватне политике конкуренције, ефикасне администрације, развијеног финансијског система, ниске корупције, образоване радне снаге. Учешће извоза Србије у формирању БДП-а је недовољно, а пошто би наша земља свој модел привредног раста поред инвестиција требала заснивати и на извозу, спровођење структурних реформи на том пољу је јако важно у смислу раста удела готових производа уместо сировина које у значајној мери доминирају у извозу.

Захваљујући спровођењу одређених структурних реформи Србија је од 2015. године започела изванредан опоравак своје привредне активности. Дугалић (2017, стр.10.) истиче да ће наставак успешног спровођења структурних реформи унапредити економску слику српске привреде што ће у будућем периоду, према пројекцијама, позитивно утицати на стопу њеног економског раста (Табела 1).

Табела 1.: Пројекција привредног раста у Србији и у земљама из окружења (2017-2021.)

Земље	2017	2018	2019	2020	2021
Србија	3	3,5	3,5	4	4
Албанија	3,7	4,1	4,1	4,1	4,1
БиХ	3	3,5	3,8	3,9	4
Бугарска	2,9	2,7	2,5	2,5	2,5
Хрватска	2,9	2,6	2,5	2,3	2,2
Мађарска	2,9	3	2,6	2,4	2,2
Македонија	3,2	3,4	3,6	3,8	3,8
Црна Гора	3,3	3,4	2,7	2,4	3
Румунија	4,2	3,4	3,3	3,3	3,3

Извор: Дугалић, В: *Раст БДП-а Србије, Банкарство*, 46(1), 2017, стр.10.

Да би наша земља постигла одржив привредни раст не треба занемарити и значај континуираног инвестирања у фундаменталне факторе који у савременим условима привређивања у великој мери детерминишу економски раст. Један од важних предуслова квалитетног привредног раста представљају издвајања за истраживање и развој и подстицање иновативности. Међутим, недовољно развијен амбијент се јавља као ограничавајући фактор оптималног нивоа истраживања и развоја, што доприноси томе да се привредни раст Србије заснива на технолошким процесима нижег нивоа развијености. *Васић* (2016, стр. 200.) са сарадницима истиче да сектор истраживања и развоја у Србији заостаје за одређеним чланицама Европске уније без обзира на то што су још од 2000. године спроведене реформе како би се створило повољније пословно окружење, а последица тога је глобална економска криза која и даље у одређеној мери има негативан утицај на услове пословања и инвестициона истраживања и развојне активности у земљи.

Србија нема завидан ниво иновативне активности на шта, на основу спроведеног истраживања и положаја наше земље у иновативним активностима, указује и *Ристић* са сарадницима (2016, стр. 22, 31.) нарочито наглашавајући значај, такозваних, отворених иновација као новог модела у пословању предузећа у Европи и свету које, с обзиром на наш иновативни капацитет, нису у довољној мери развијене што подстиче потребу за унапређењем унутрашњих структура знања, осталих материјалних и нематеријалних средстава као и технологије. Динамичност окружења намеће потребу да производи високе технологије засновани на знању и модерним

достигнућима постану један од значајних предуслова за развој привреде на дужи рок. Полазећи од тога да је интензитет индустријализације у Србији на ниском нивоу што подразумева да се у производњи користе ниске и средње ниске технологије, а с обзиром и на то да није дошло до значајнијих квалитативних промена структуре, повећања технолошке сложености, трансфера знања и технолошке модернизације тако да није повећано учешће додате вредности високо технолошки интензивних производа, може се рећи да нашој земљи недостају, пре свега, врхунске технолошке иновације што се у одређеној мери одражава на обим и квалитет нашег извоза (Мићић, 2015, стр. 22.).

Напредак у сфери информационо-комуникационих технологија на првом месту истиче улогу интелектуалног капитала јер се једино континуираним улагањем у хумани капитал повећава продуктивност и запосленост, што може имати позитиван утицај на наш економски раст. Међутим, српску економију карактерише проблем ниске запослености и слаб раст продуктивности рада. Ако пођемо од чињенице да свака успешна економија бележи већу продуктивност остварујући бржи раст индустријске производње може се рећи да је фундаментални проблем ниске запослености недовољно развијено тржиште радне снаге. Такође је веза између образовања, комерцијалног сектора али и истраживачких институција јако слаба што доприноси томе да се српска привреда не темељи на знању у довољној мери. Да би се постигао одржив привредни раст неопходан је, дакле, адекватнији наставак континуираног спровођења структурних промена у целокупном привредном амбијенту Србије.

ЗАКЉУЧАК

Интензивне промене настале процесом глобализације се могу сматрати носиоцем привредног раста сваке земље. Управо су промене у пословном амбијенту допринеле томе да се традиционалне детерминанте привредног раста замене детерминантама заснованим на интелектуалном капиталу у чијој се основи налази знање, информационо-комуникационој технологији и иновацијама. Неадекватан однос према претходно наведеним детерминантама може бити одговоран за спор привредни раст. У таквим условима је готово немогуће ниједну земљу, без базира на степен њене развијености, држати у потпуности изоловану од светских кретања.

Привредни раст развијених земаља, у савременим условим привређивања, се заснива на значајном издвајању средстава за истраживање и развој с обзиром на то да се продуктивност у овим земљама у великој мери ослања на технолошке иновације. Економски раст малих и недовољно развијених привреда у великој мери зависи од кретања у окружењу. Стране директне инвестиције су за недовољно развијене земље од великог значаја, с тим што је, за остваривање позитивних резултата јако важно одредити њихов оптимални ниво. Вођене искуством развијених земаља ове земље треба да теже ка квалитетном, односно одрживом привредном расту, а то је готово незамисливо без конкурентности и модернизације њихове привреде, у смислу иновативних активности, модернизације знања и технолошких унапређења. Пројекције показују да ће земље у развоју које су у стању да ефикасније користе свој развојни потенцијал бележити већу стопу привредног раста у односу на развијене економије. Не треба занемарити чињеницу да квалитетан привредни раст представља дугорочан и спор процес, што значи да је брз раст једино могуће постићи на уштрб његовог квалитета, што наравно није пожељно јер само квалитетан привредни раст може бити одржив.

Када је реч о Србији, може се рећи да недовољан економски раст и даље представља један од значајних структурних проблема без обзира на то што је спровођењем одређених структурних реформи наша земља остварила извешан опоравак. Неопходан је заокрет од потрошачког ка инвестиционом и извозно оријентисаном привредном расту, односно ка новом моделу привредног раста који је већ присутан у развијеним земљама света. Међутим, реализација овог модела раста је готово немогућа без стварања атрактивнијег привредног амбијента, у смислу већег издвајања за подстицање иновативности, за развој интелектуалног капитала и примене софистицираније технологије.

ЛИТЕРАТУРА

1. Adak, M. (2015). *Technological progress, innovation and economic growth; the case of Turkey*. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 195(3), 776-782.
2. Aparicio, S., Urbano, D., & Audretsch, D. (2016). Institutional factors, opportunity entrepreneurship and economic growth : panel data evidence, *Technological forecasting and social change*, 102, 45-61.

3. Васић, Ј., Кеџман, Н., & Младеновић, И. (2016). Улагање у истраживање и развој као детерминанта међународне конкурентности и привредног раста у ЕУ28 и Србији, *Економске теме*, 54(2), 195-216.
4. Galindo, M.A., & Mendez, M.T. (2014). *Entrepreneurship, economic growth, and innovation: Are feedback effects at work?*. *Journal of business research*, 67(5), 825-829.
5. Dritsaki, C., & Stiakakis, E. (2014). Foreign direct investments, exports and Economic growth in Croatia: A time series analysis, *Procedia economics and finance*, 14(14), 181-190.
6. Дугалић, В. (2017). *Раст БДП-а Србије*, *Банкарство*, 46(1), 6-11.
7. Ђуричин, Д., & Вуксановић, И. (2016). *Будућност Србије и како је преживети – достизање конвергенција са ЕУ*. *Економика предузећа*, 64(1-2), 15-36.
8. Jaumotte, F., Lall, S., & Papageorgiou, C. (2013). *Rising income inequality: technology, or trade and financial globalization?*, *IMF Economic Review*, 61(2), 271-309
9. Ji, K., Magnus, R.J., & Wang, W. (2014). Natural resources, institutional quality, and economic growth in China. *Environmental and Resource Economics*, 57(3), 323-343.
10. Law, H.S. & Singh, N. (2014). Does too much finance harm economic growth?. *Journal of Banking & Finance*, 41(1), 36-44.
11. Мићић, В. (2015). *Поновна индустријализација и структурне промене у функцији економског развоја Републике Србије*. *Економски хоризонти*, 17(1), 15-31.
12. Medvedev, D. (2015). *A new reality: Russia and global challenges*. *Russian Journal of Economics*, 1(2), 109-129.
13. Morrison, W.M. (2014). *China's economic rise: History, trends, challenges, and implications for the United State*. CRS report prepared for the members and committees of Congress. *Washington, DC: Congressional Research Service*.
14. Несторовић О., & Станковић, А. (2014). *Улагање у конкурентност-предуслов одржвог развоја Републике Србије*. *Банкарство*, 43(4), 146-163.
15. Николић, Г. (2016). *Фискална консолидација у Србији 2014-2016: резултати и перспективе*. *Финансије -Часопис за теорију и праксу финансија*, број 1-6/2016, 5-20.
16. Пејановић, Р. (2014). *Одрживи развој и високо образовање*. *Летопис научних радова*, 38(1), 5-18.
17. Петровић, П., Брчеревић, Д., & Минић, С. (2016). *Привредни опоравак, запосленост и фискална консолидација-поуке из*

2015. и изгледи за 2016. и 2017. годину. Економика предузећа, 64(1-2), 53-73.
18. Ресе, А.М., Simona, О. Е. & Salisteanu, F. (2015). Innovation and economic growth: An empirical analysis for CEE countries, *Procedia Economics and Finance*, 26, 461-467.
 19. Попкова, Е.Г., Yurev, V., Stepicheva, O., & Denisov, N. (2015). Transformation and concentration of intellectual capitals a factor of economic growth in the modern economy. *Regional and Sectoral Economic Studies*, 15(1), 53-60.
 20. Ристић, Н., Вукајловић, В., & Бразаковић, П. (2016). Иновације као покретачки фактор развоја привреде. Економија: теорија и пракса, 9(1), 19-34.
 21. Skiter, N., Semenych, V. & Litvinova, T.N. (2015). *Model of economic growth Russia under conditions of integration into the world economy*. Applied Econometrics and International Development, 15(2), 63-70.
 22. Тошовић-Стевановић, А. (2009). Конкурентске предности и индекс националне иновационе способности, *Финансије - Часопис за теорију и праксу финансија*, број 1-6/2009, 307-328.
 23. Тошовић-Стевановић, А. (2010). High technology as a source of competitive advantages, *Management - Journal of Management Theory and Practice*, 15(55), 79-85.
 24. Тривић, Н., & Петров, В. (2014). Условљеност стопа економског раста квалитетом раста. *Економски хоризонти*, 16(2), 125-135.
 25. The world in 2050: www.pwc.com, приступљено: 25.03.2018.
 26. Upreti, P. (2015). Factors affecting economic growth in developing countries, *Major Themes in Economics*, 17(1), 37-54.
 27. Urbano, D. & Aparicio, S. (2016). Entrepreneurship capital types and economic growth: International evidence, *Technological forecasting and social change*, 102, 34-44.
 28. Faggian, A., Partridge, M. & Malecki, J.E. (2017). Creating an environment for economic growth: creativity, entrepreneurship or human capital. *International journal of urban and regional research*, 41(6), 997-1009.
 29. Hanushek, E. (2013). Economic growth in developing countries: the role of human capital. *Economics of education review*, 37, 204-212.
 30. Hopewell, K. (2014). *Different paths to power: The rise of Brazil, India and China at the world trade organization*. Review of International Political Economy, 22(2), 1-28.

31. Шошкић, Д. (2017). *Монетарне и финансијске претпоставке виших стопа привредног раста у Србији*, Економика предузећа, 65(1-2), 103-112.
32. Yimer, A. (2017). Macroeconomic, political, and institutional determinants of FDI inflows to ethiopia: an ARDL approach. *In Studies on Economic Development and Growth in Selected African Countries*, Springer Singapore, 123-151.
33. Lin, Y. J. (2013). Demystifying the Chinese Economy. *The Australian Economic Review*, 46(3), 259-268.

Рад је примљен: 18.01.2018.

Коригована верзија рада је примљена: 28.01.2018.

Рад је прихваћен за штампу: 30.01.2018.